

Mahalle Bakkalından Küresel Aktöre ARÇELÝK Ýpletme Tarihine Marksist Yaklaşıpım

Arka Kapaktan

"

Koray, kitabın önsözüne insanların potansiyellerini özgürce geli_tirebilecekleri bir toplum düzeninin önündeki en büyük engel zorunlu çalı_madır diye ba_lıyor. Kapitalist i_letmeler zorunlu çalı_manın en önemli aktörleridirler. Öyle aktörler ki nesnelere dolayında tüm ya_antımları sızıyorlar, tüm ya_antımları sızmaları için çalı_mak zorunda kalıyoruz. Neden ve sonucun birbirine karşı ma_a_amasını bile geçti imiz bir dönemden geçiyoruz. Nedenler ve sonuçlar sorulmuyor, genellikle nesnelere dolu dünyada sorgusuz-sualsiz ya_ama devam ediyoruz. Bu zorlu süreç ele_tirel insanlar, huzursuz olanlar, özgürle_mek isteyenleri çalı_maya ama daha çok çalı_maya ça_ırıyor. Kapitalizme karşı durma anlamında çalı_ma, kapitalizme karşı durmaya 1_1k tutacak politikle_menin teorik dili anlamında çalı_ma. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili nesnelere baktı_ımlarda hastalıklı varolu_u ile kapitalizmin yapısal i_leyi_ini bizlere gösterebilmeli. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili kapitalizmin i_leyi_inin somut aktörleri olan kapitalist i_letmeleri bizlere gösterebilmeli. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili bu i_leyi_in ya_anan topraklara ait özelliklerini bizlere gösterebilmeli. Onsanlar, do_ay tahrip eden bu düzeneklere karşı bu iki çabanın paralel yürümesi gerekiyor. Koray Yılmaz'ın elinizdeki çalı_ması kapitalizme karşı politikle_menin teorik dilini in_a_ etmeye yönelik önemli bir adımdır. "

Fuat ERCAN

{tab=0ÇÖNDEKÖLER}

0ÇÖNDEKÖLER

Önsöz ve Te_ekkür 9

Önsöz/Fuat Ercan 13

Giri_ 19

Birinci Bölüm

0_letmeTarihi Üzerine. 27

Alternatif Yazın 27

0_letmeTarihi Yazın1 36

N.S.B Gras ve Yansız Firma, Yansız 0_letmeTarihi 41

A. Cole ve 0_letme Tarihinde Disiplinler Arası Arayış ve Kapsam Sorunu 44

T. Cochran ve 0_letme Tarihinde Aİnamayan Kültürel Yol 47

A. Chandler ve 0_letme Tarihinde Öçselci Sentez. 50

A. Chandler Sonrası 0_letme Tarihi 65

0_letmeTarihine Metadan Başlamak; Marksist Bir Değerlendirme 83

İkinci Bölüm

0_letme ve 0_letme Tarihine Marksist Bir Yaklaşım Denemesi 89

Bireysel Sermaye Olarak 0_letme ve 0_letme Tarihi; Marksist Bir Kavramsallaştırma 89

Bireysel Sermaye Olarak 0_letme ve 0_letme Tarihi; Marksist Bir Analiz 95

Bireysel Sermaye Döngüleri ve Bireysel Sermaye Olarak 0_letmenin Tarihsel Gelişiminin Aşamaları 140

Üçüncü Bölüm

Bireysel Sermaye Olarak 0_letme ve 0_letme Tarihi; Arçelik A.Ö. Örneği 145

Bireysel Sermaye Olarak Arçelik Tarihinin Arka Planı; Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Tarihinine Genel Bir Bakış 145

Sermayenin Kişileşmesi Olarak Kapitalist, Vehbi Koç ya da Koç Bey Üzerine 160

Koç'un İlk Birikimi 184

Dünya Kapitalizmi ile Eklemlenme ve Koç'un Birikimi 185

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş; Sermayenin Mekânsallaştırılması, Ölçek Değişimi ve Koç'un Birikimi 209

Dördüncü Bölüm

Bireysel Sermaye Olarak Arçelik. 217

Arçelik te Metala_ma 221

Arçelik in Kurulu_u veya Para Sermaye nin Olu_umu 225

Para nın Meta ya Dönü_ümü; Arçelik te P-ÜA . 235

Ticari Sermaye Birikiminin Krizi ve Sermayenin Üretime Yönelmesi 235

Bireysel Sermayelerin Birikimi vs Makro Ekonomi; Çözüm Arayışları 238

Sınıflar Arası ve Sınıflar İçerisindeki ve Birliklerini Oğeren Bir Süreç Olarak; P-ÜA 247

Arçelikte İşçi, Emek Gücü, Yönetim Teknikleri ve Sınıflar Mücadelesi; P-EG 253

Emek gücü. 256

Yönetim Zihniyeti, Governmentality 260

Sınıflar Mücadeleleri ve Grevler 269

Arçelik te Üretim Süreci; ÜR 281

Makinelik Üretim ve Disiplin 282

Üretim Araçları ile Emek Gücünün Uyumluluğuna. 288

Ürün Çeşitlendirme 289

Çamaşır Makinesi. 292

Otomatik Çamaşır Makinesi 294

Buzdolabı 297

Muhtelif Meta Üretimi 299

Vardiya; Gündüz ve Gece Çalışması 304

Arçelik te Sermayenin Uluslararasılaşmasının Zorunlu Sonucu Olarak Teknolojik Yatırım ve AR-GE 305

Arçelik'te M* - P* , Meta1n Paraya Dönü_ümü, Realizasyon 309

Arçelik te Realizasyon Sürecinin Organizasyonu 310

Burla-Beko, Ticari Kâr Üzerinde Mücadele 310

At111m ^irketler Dönemi 316

At111m dan Sonra 319

A_k-1 Memnu mu? Realizasyon Politikalar1 319

Mitle_en Bayi Te_kilat1 333

Ticari Sermaye ve Sanayi Sermayesi Aras1ndaki Baz1 Çeli_kiler 343

Realizasyonun Uluslararasıla_mas1 348

Arçelik te Mekânsal Yay1lma, Yat1r1mlar, Çeli_kiler ve Dinamikleri 365

Sütlüce 365

Çay1rova 371

Tek Mamul Tek Fabrika 376

Yeniden Yat1r1m1n Uluslararasıla_mas1 388

Arçelik te Profesyonel Yöneticilik, Sahiplik ve Organizasyon 393

Anonim ^irket ya da Özel Mülkiyet Olarak Sermaye nin Kapitalizm Oçinde Olgas1 393

S1n1fsal Bir Düzenleme Olarak S1n1r1l1 Sorumluluk 395

Gerçek Ki_iden, Tüzel Ki_ije; Servetin Sermayeden Ayr1lmas1 396

0_lev Gören Kapitalist Olarak Yönetici 397

Arçelik te Profesyonel Yöneticilik 398

Yöneticili in On_as1, Türk Sevk ve Odare Derne i 398

Profesyonel Yöneticili e Giden Yol;Ortak Müdür ve K1lavuz Komite 400

Arçelik te Profesyonel Yöneticili in Do u_u, Çeli_kiler-Sonuçlar 402

Arçelik te Organizasyonel Geli_me 407

Yönetim Organizasyonlar1, O_çilere Üflenen Kat111m Ruhu 414

Bireysel Sermaye Sürecine Oçerilen De erler, Arçelik ten Baz1 Örnekler 416

Bireysel Sermaye ve Devlet Oli_kisini Sorunsalla_t1rmak 422

Bireysel Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet Oli_kisini Sorunsalla_t1rmak 424

Sonuç Yerine; ^irkete Alternatif Dü_ünmek 431

Ek. 1:Te_vik Alan Beyaz E_ya Firmalar1, 1980 den Bugüne 437KAYNAKÇA 443

{tab=ÖNSÖZ}

Kapitalizmin Görünür Elleri: ^ORKETLER

KOÇ CUMHUR0YET0: Mahallemizin Bakka1ndan Küresel Aktöre

Business Week dergisinin 7 Ocak 1967 tarihli say1s1ndaTürkiye ye ili_kin bir yaz1 Üçüncü Sektör ba_l1 1 ile ç1kacakt1r. Yaz1 bir endüstri imparatorlu u kurmu_ olan Vehbi Koç anlat111yor; yaz1n1n bir yerindeise _u anlaml1 ifade kullan111yor: 44 s1nai ve ticari _irketle ili_i i bulunanKoç, Türkiye i_hayat1n1n en ilerde gelen simas1d1r. Kendisine Türk ekonomisininüçüncü sekt ad1 verilmektedir: Devlet sektörü, Özel sektör ve Koç Sektörü (Business Week ten aktaran Koç Toplulu u nun ç1kard1 1 Bizden Haberler, 1967:8).

Küresel pazardarekabet edecek güce sahibiz (Ali Y. Koç, Bizden Haberler Dergisi,2009)

Çevremize _öyle bir baksak ve gördü ümüz _eyleri alt altayzarsak. Nesnelere çevrelenmi_ hayatlara sahip oldu umuzu görüyoruz. Ba_ka bir gözle bakt1 1m1zda bu nesnelereher birini insan eme i olarak da görebiliriz. Tüm nesnelere farklı bile_imleriile bir araya gelen emek-gücünün olu_turdu unu söyleyebiliriz. Kapitalizminyap1sal mant1 1n1n yükseli_te oldu u dönemde A.Smith nesnelere çe_itlenerekço almalar1n1 i_bölümünden hareketle aç1kl1yordu. O_bölümünü de insanda varolan de_i_toku_ güdüsü ba_l1yordu. De_i_toku_ güdüsü ile hareket eden bireyler amaçlar1na en uygun araçlar1 seçtikleri ölçüde toplumsal ortak iyiyeye ula_111yordu. Liberaller bu i_leyi_i kapitalizmi yüceltecek bir özellik olaraktan1ml1yordu ve i_leyi_e gizli el diyorlard1.

Bu toplumsal düzenekte yeni ve farklı olan bir _ey vard1,aktörlerden biri _izofrenik bir biçimde tan1mlan1yordu. Üretim faktörlerini biraraya getiren özel ki_i olarak Ahmet, Ay_e, George ile onlar1n gerçekle_tirdi iorganizasyonlar1n1n sahip oldu u hukuksal tüzel ki_ilik olarak _irketleri. Ayn1ki_ide toplanan iki ki_ilik, ki_inin sahip oldu u _eylerden biri bir cebindekendine ili_kin harcamalar1 içerirken, di_er yanda hukuksal düzenekler içindedüzenlenen sermaye hesaplar1n1 içeriyor. M.Weber ussal endüstriyel örgütleriyanı kapitalist i_letmeyi kendine özgü k1lan iki önemli de_i_kenden bahseder ev ile i_in birbirinden ayr1lmas1 ö esi ve bununla yak1ndan ili_kili olarakussal defter tutma. Ussal i_letme defteri bu _izofrenik parçalanma için önemli.Önemli çür i_malvarl1 1n1 ki_isel malvarl1 1ndan hukuksal olarak ay1rma gibi bir özellik arz ediyor.(M.Weber, Protestan Ahlak1 ve KapitalizminRuhu) Gündelik dile için olan amasoyutlama aç1s1ndan sorunlu olan bir nokta var ki kapitalist i_letme derkenkapitalizm ve sermaye derken sermayedar1 i_aret etmemiz. Kapitalist i_letme ile sermaye kavramlar1 aras1ndaki farklılıklar genellikle dikkateal1nm1yor. Bu kavramlar s1kl1kla birbiriyerine kullan111yor. Oysa kapitalist i_letmenin somut-hukuksal varolu_u ile sermayenin yap1sal/soyut mant1 1 birbirini d1_layan bir özelli e sahip de il,tam tersine birbirini tanımlayan kavramlar. Kapitalizme ele_tirel birçerçeveden bakan analizlerde genellikle en soyut/yap1sal bir i_leyi_

olarak sermaye ve sermaye dzeneklerinden bahsedilirken, ana akım iktisat ve i_letmetarihi al1_anlar do rudan kapitalist i_letme üzerinden analiz yapıyor. Oysa kapitalizmin _izofrenik hukuksal birki_ili e sahip olan firmaların sa lıkli analizi kapitalizmin gizli el üzerinden analizler yerini _irketlerin görünür ellerine bırakacaktır. Fakat görünür el olarak _irketlerin içinden biçimlendi i yapısal özellikler analizimize katmadı 1m1zda _irketleri kendi mantı 1 içinde, kendisi için analiz etme hatasına dü_eriz. Bu iki düzlem arasındaki boşlu un doldurulması ele_tirel Marksistler için çok ama çok önemli.

Sevgili arkadaşım/meslektaşım Koray Yılmaz yukarıda i_aretettiğim boşluğu dolduracak cesaret isteyen bir çabaya girmi_. Ve sonuçta oldukça anlamlı bir al1_may1 elinizde tutuyorsunuz. Boşluğu dolduran bir al1_ma. Türkiye gerçeğini somut i_leyi_ üzerinden anlamamızı sağlayan sadece bir çerçeve değil, bu çerçevenin içi de örnekle doldurulmuş. Türkiye pratiğinden biçimlenen, Türkiye pratiğini biçimlendirme de önemli katkıları olan Arçelik_irketi kavramsal düzene i canlı bir hale getiriyor.

Koray arkadaşım _irket/i_letme/firma kavramından alla_tırıc1 etkilerinden arıtarak tarihsel bir düzleme ta_1mak için K.Marx'ın kavramsal düzeneklerine başvuruyor; genel olarak sermaye, bir çok sermaye ve bireysel sermaye. Bu kavramsal düzenek içinde i_letme olgusu genel olarak sermaye kavramından hareketle ve onunla ili_kili olarak bireysel sermaye olarak tanımlanıyor. Koray'ın analizinde oldukça önemli olan nokta ise geli_tirdi i bu yaklaşımda kendisinin i_aret etti i üzere; tek tek ^OF'ler in geli_imi tarihine yönelik bir teorik zemin oluşturabileceği gibi, ülke ölçeğinde ^OF'ler geli_me süreçlerine dair analizleri olanaklı kılmış. Koray Yılmaz bu olanağı Türkiye gerçekliğini analiz ediyor. Geçmiş_i, Türkiye'nin de geçmiş_i olan özel kı_ii olarak Vehbi Koç'ın onun sahip olduğu tüzel kı_ii olarak Arçelik i_letmesi al1_man'ın merkezini oluşturuyor. Koç Holding'in geli_imi aslında W.Sombart'ın do rulayacak bir özelliğe sahip. Sombart'ın ifadesi ile Zincirlerinden boş alan bu dev, yolu üzerinde ilerlemesine karşı çıkan bütün engelleri yıkıp dümdüz ederek ülkeden ülkeye yayılmaktadır (W.Sombart, Burjuva). Vehbi Koç ile başlayan ve sermayenin farklı i_levlerini içinde barındıracak bir organizasyon olarak Koç Holding zincirlerinden boş anan bir dev gibi Ankara'da başlayan yaşamın daha sonra tüm Türkiye'ye ve son yıllarda ise dünya ölçeğinde geli_timini görüyoruz. Koç Holding'in son temsilcilerinden Ali Y. Koç: Küresel rekabet edeceğimize sahibiz diye devin ula_tı 1 a_amay1 gösteriyor. Hayatımızın çevreye nesnelere sayı ve çe_idiğini arttırdıkça büyüyen, büyüdükçe oldukça farklı mekanlara yayılan ve yayıldıkça daha bir görünür olan dev. Türkiye de kapitalizmin görünür eli, demir yumru u.

al1_mada Türkiye de kapitalizminin kendine özgü geli_mee ilimleri içinde inanılmaz zengin detaylar üzerinden zincirlerinden boş anan dev Koç Holding'in önemli bile_eni olan Arçelik analiz ediliyor. Nasıl & Vehbi Koç bir kı_ii de ildir, bir müessese ise Arçelik sadece bir i_letme de ildir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yorumunda Erol Bilibik'e göre Koç kapitalinin, sanayi kapitalinin pazarlamasının Türkiye de örgütleni_ biçimi, Adalet Partisi yerel yönetim başkanlıklarının bayilikler_eklinde elde bulundurmasını yöneliktir. Yani AP'yi iktidara getirecek iller, ilçeler bazında başkanlar Arçelik bayilerinin sahipleri durumundadır. Bunların hepsini üst üste koydu umuz zaman durum_unu gösteriyor: Yeni ve kuvvetli bir iktidar var: Özünde de sanayi burjuvazisinin iktidarı (Erol Bilibik) Türkiye pratiğ i için oldukça önemli bir aktör/i_letme olan Arçelik, Koray'ın ince fırça darbelerinde oldukça heyecan verici bir öyküye dönü_üyor. Kavramsal düzenekleri hareket geçiren bir öykü, Türkiye pratiğinin özgüllüklerini açığa çıkaran bir öykü.

Koray kitabın önsözünde insanların potansiyellerini özgürce geli_tirebilecekleri bir toplum düzeninin önündeki en büyük engel zorunlu al1_madır diye başlıyor. Kapitalist i_letmeler zorunlu al1_man'ın en önemli aktörleridir. Öyle aktörler ki nesnelere dolaylında tüm yaşamı zayıyorlar, tüm yaşamı za sızmalar için al1_mak zorunda kalıyoruz. Neden ve sonuç birbirine karşı ma a_amasını bile geçti imiz bir dönemden geçiyoruz. Nedenler ve sonuçlar sorulmuyor, genellikle nesnelere dolu dünyada sorgusuz-sualsıza amaya devam ediyoruz. Bu zorlu süreç ele_tirel insanlar, huzursuz olanlar, özgürle_mek isteyenleri al1_maya ama daha çok al1_maya a 1 rıyor. Kapitalizmekar_1 durma anlamında al1_ma, kapitalizme karşı durmaya 1_k tutacak politikle_menin teorik dili anlamında al1_ma. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili nesnelere baktı 1m1zda hastalıklı varolu_u ile kapitalizmin yapısal i_leyi_ ini bizlere gösterebilmeli. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili kapitalizmin i_leyi_ inin somut aktörleri olan kapitalist i_letmeleri bizlere gösterebilmeli. Kapitalizme karşı politikle_menin teorik dili bu i_leyi_ in yaşamın topraklara ait özelliklerini bizlere gösterebilmeli. İnsanlar, do ay tahrip eden bu düzeneklere karşı buiki çabanın paralel yürütmesi gerekiyor.

Koray Yılmaz'ın elinizdeki al1_ması kapitalizme karşı politikle_menin teorik dilini in_a etmeye yönelik önemli bir adımdır. Sosyal Ara_tırmalar Vakfı'nın (SAV) bu adımların enerjileri bir araya toplaması da çok ama çok önemli. SAV'ın dola_ıma soktu u al1_malara/kitaplara baktı 1m1zda kapitalizm, kapitalizmin Türkiye pratiğinin büyük fotoğrafını ele verecek birbirini destekleyen al1_malar oldu unu görüyoruz. Büyük harita her al1_mada daha belirgin, daha görünür hale geliyor. Marksist kavramsal düzeneklerin canlı-kanlı hale geçirecek önemli bir emek-çaba. Sosyal Ara_tırmalar Vakfı'na, al1_ması ile ö renen-ö retili_kisini karşı 11k1 hale getiren Koray Yılmaz'a büyük foto rafa yapılacak anlamlı fırça darbelerine hayat veren sevgili Serap Kurt'a teşekkür ediyorum. Aydınlatma için al1_maya, daha çok al1_maya. Umutlanmaya devam.

{tab=KÜNYE}

1.Basım Eylül 2010

13.5x19.5cm,

472sayfa

18.00TL

ISBN978-605-61579-0-5

Yayına Hazırlayan: Serap Kurt

Kapak Tasarımı: Olknur Kavlak

Baskı Öncesi Hazırlık: Ülkü Gündoğdu

{tab=ÖN KAPAK}

{/tabs}